

ב-19 רבי אלעזר בן עזריה אומר: מעשר ראשון — נותנו לכהן.

ותמהה הגמרא על דברי רבי אלעזר בן עזריה:

וכי מעשר נותנו רק לכהן ולא נותנו ללוי? והרי הכתוב אומר במפורש ליתנו ללויים!

ומשינין: אימא, אמור כך: רבי אלעזר בן עזריה אומר, מעשר ראשון נותנו אף לכהן.

ומבאר הגמרא: מאי טעמא דרבי עקיבא, האומר שמעשר ראשון נותנו רק ללויים?

משום דכתיב [במדבר יח כו]: "ואל הלויים תדבר, ואמרת אליהם: כי תקחו מאת בני ישראל את המעשר".

הרי שבלויים קא משתעי מדבר קרא הכתוב.

וממשיכה הגמרא לבאר, מדוע חולק עליו רבי אלעזר בן עזריה:

ואידך, רבי אלעזר בן עזריה, הסובר שמעשר ראשון ניתן אף לכהן — טעמו הוא, כי אף על פי שהכתוב מדבר בלויים, בכל זאת, אף הכהנים בכללם, כדרבי יהושע בן לוי.

דאמר רבי יהושע בן לוי: בעשרים וארבעה מקומות נקראו כהנים "לויים", וזה אחד מהם: "והכהנים הלויים — בני צדוק".

והרי צדוק — כהן היה, והכתוב קורא לבניו "לויים".⁽¹⁾

ורבי עקיבא, הסובר שאין מעשר ראשון ניתן אלא ללויים, סובר —

הכא, לגבי מעשר, לא מצית אמרת שהכתוב קורא לכהנים "לויים". ולכן יש לתת את המעשר גם להם.

כיון דכתיב לגבי מעשר "ואכלתם אותו — בכל מקום".

ומלמד הכתוב, שאין המעשר ניתן אלא למי שיכול לאוכלו בכל מקום, ואפילו במקום טמא כמו בית הקברות.

יצא כהן, שאין יכול לאוכלו בבית הקברות, היות והוא מצווה שלא להיטמא.

ואידך, רבי אלעזר בן עזריה, יבאר את "ואכלתם אותו בכל מקום" —

כל היבא דבעי, בכל מקום שירצה, יאכלנו.

בא הכתוב "ואכלתם אותו בכל מקום", לומר שני דברים:

האחד — דלא בעי, שאין צורך לאכילת מעשר ראשון, חומה!

לזרים, או לפי שיטת רבי מאיר שהיא אסורה לזרים, מכל מקום, לכהן — לכולי עלמא היא מותרת, וכמבואר בגמרא לעיל בעמוד א.

1. רש"י במסכת חולין [כד ב] כתב שנקראו בניו של צדוק הכהן "לויים", על שם שבט לוי. והוסיף עוד ביאור, ש"לויים" הוא מלשון

"שמשים", כמו [במדבר יח] "וגם את אחיך מטה לוי שבט אביך הקרב אתך, וילוו עליך — וישרתוך!", ותואר זה מתאים גם לכהנים.

והגר"ח בפרק ט"ו מהלכות איסורי ביאה הלכה ט מבאר, שכונת הגמרא היא לומר שלכהנים יש בנוסף לקדושת כהונה גם את קדושת הלויים, לפי שקדושת הכהונה כוללת

היה נוהג בעל הגינה ליתן לו את המעשר ראשון ממה שגדל בגינה. והיה רבי אלעזר בן עזריה נוטל את המעשר, כשיטתו, שמעשר ראשון ניתן אף לכהן.

אזל רבי עקיבא, אהרריה לפתחא לבי קברי [הלך רבי עקיבא, והעביר את פתח הגינה לכוון בית הקברות], כדי שלא יוכל רבי אלעזר בן עזריה הכהן להכנס אליה ליטול את המעשר.⁽²⁾ וכשיטתו, שהמעשר ניתן רק ללוי.

אמר על כך רבי אלעזר בן עזריה: עקיבא בתרמילו — ואנא, חיי!⁽³⁾

והיינו, שאין צורך לאוכלו דוקא בתוך חומת ירושלים.

והשני — אי אכיל ליה למעשר ראשון כשהוא טמא **בטומאת הגוף — לא לקי על כך!**

ולא רק שאינו לוקה, אלא הוא הדין שמותר לכתחילה לאוכלו בטומאת הגוף.

ומביאה הגמרא מעשה **בהחיא גינתא**, בגינה אחת, **דהוה שקיל רבי אלעזר בן עזריה**, שהיה כהן, **מעשר ראשון מינה**, ממנה, מבעליה של הגינה.

המשפחה!

וכתב הגר"ח: מוכח מזה, דאף דכהנים איקרו לויים, מכל מקום, דין הכהונה מבטל ומפקיע דין לוייה מיניה, דכהנים, לויים, וישראלים שלשה שמות, ותלתא קהלי מיוחדים נינהו. **וכל משפחת כהונה — אינה בדין משפחת לוייה!**

2. כתב ב"עיון יעקב": אפשר היה לו לרבי אלעזר בו עזריה להמשיך וליטול את המעשר על ידי שליח. ומה ששינה רבי עקיבא את מקום הפתח לכיוון בית הקברות, היתה כוונתו לרמוז על לימודו "ואכלתם אותו בכל מקום", רק מי שיכול לאוכלו בכל מקום, יצא כהן, שאין יכול לאוכלו בבית הקברות.

3. רבי עקיבא היה רועה צאנו של כלבא שבוע, והיתה לו חמת של עור, שהרועה נותן בה פתו, ותולה בצוארו. רש"י.

ומבאר המאירי, שהתכוון רבי אלעזר בן עזריה לומר על עצמו, שיהיה לו ממה להתפרנס ולחיות, למרות שרבי עקיבא חסם בפניו את

בתוכה גם את קדושת הלוייה, אך אין קדושת הלוייה שלהם נובעת מחמת התייחסותם למשפחת הלויים, לפי שאין הכהנים מתייחסים למשפחת הלויים!

והוכיח זאת הגר"ח מהדין המבואר במסכת בכורות [דף מ"ז], שאם נכרי בא על בת כהן, בנה חייב בפדיון הבן, שהיות ונבעלה לנכרי היא נחשבת לזרה, ובנה מהנכרי אינו כהן, ולכן הוא חייב לפדות עצמו.

וכתבו התוס' שכהנת הנבעלת לנכרי הרי היא מאבדת אפילו את קדושת הלוייה שלה, והיא גרועה בכך מלוייה שנבעלה לנכרי, שאינה מאבדת את קדושת הלוייה שלה, ובנה פטור מפדיון כדין בנה של בת לוי.

וביאר התוס', שכהנת "קדושתה היא מגופה", ולכן כשהיא מתחללת מקדושתה, כאשר בעל אותה הנכרי, פקעה קדושתה לגמרי.

ומכאן מוכיח הגר"ח שלכהן אין יחוס משפחה של לוי, כי אם הכהנים מתייחסים גם כמשפחת לוי, היתה הכהנת שהתחללה בביאת הנכרי צריכה לפטור את בנה מפדיון כמו הלוייה שנבעלה לנכרי, שפוטרת את בנה, כי חילול הקדושה בבעילת הנכרי אינו פוגע ביחוס

עזרא קנס את הלויים שיפסידו את זכותם ליטול מעשר, מן הטעם שיתבאר בסוגיא שלפנינו.

מהות הקנס תלויה במחלוקתם של רבי אלעזר בן עזריה ורבי עקיבא, אם מעיקר דין תורה ניתן המעשר רק ללויים, או שמן התורה הוא ניתן בין ללויים ובין לכהנים.

דעתו של רבי אלעזר בן עזריה היא, שמעיקר הדין ניתן המעשר לשניהם, ולכן, לשיטתו, קנס עזרא את הלויים בכך שלא יתנו להם את המעשר, אלא רק לכהנים.

ואילו לדעת רבי עקיבא, מעיקר הדין אין המעשר ניתן אלא ללויים, וקנס עזרא שמלבד הלויים תהיה זכות קבלת המעשר גם לכהנים [או גם לעניים, ונחלקו בכך אמוראים להלן].

מזהו המקור לקנס בכתובים? – נחלקו בו הראשונים.

יש הסוברים, שהוא ממה שנאמר בספר נחמיה פרק י "והיה הכהן בן אהרן עם הלויים בעשר [בעת המעשר] הלויים".

וכך אמר הכתוב: כשיבואו הלויים לחלוק בבית הגרנות – יבוא עמם גם הכהנים.

יש ראשונים שהביאו את הפסוק במלאכי "הביאו את כל המעשר אל בית האוצר". ובית האוצר הוא הלישכה שתיקן עזרא לתת שם תרומת כהנים.

וכיון שצוה מלאכי לתת שם את המעשר, הרי זה ראייה שהוא של כהנים.

וקיימא לן ש"מלאכי" זה עזרא.⁽⁴⁾

איתמר: מפני מה קנסו בימי עזרא⁽⁵⁾ את

במשמע מהכתוב הזה, שהרי הוא אומר שהכהנים באים "עם הלויים"?

ותירצו: לרבי אלעזר בן עזריה לא נמנעו הלויים מכל וכל מלילך לבית הגרנות לחלוק במעשר, וכל שכן בימי עזרא, שעדיין לא פשט הקנס, ולכך נאמר שילך הכהן עם הלויים.

עוד ביארו התוס', כי אפילו למאן דאמר שהמעשר לאחר הקנס ניתן לעניים, מכל מקום שפיר אומר הכתוב "והיה הכהן עם הלויים", הואיל ומצויים יותר עניים כהנים, לפי שאין הם עוסקים במלאכה, אלא בעבודת בית המקדש, וגם אין להם קרקעות, שהרי לא נטלו חלק בארץ.

5. כתב רש"י: לאו לעיל קאי [על מחלוקת רבי אלעזר בן עזריה ורבי עקיבא], דטעמא דהכא לאו משום קנסא, אלא משום דכהנים נמי לויים איקרו, כדאמרן. אלא, דאמר בכמה דוכתי

הדרך לאותה הגינה. והזכיר את פרנסתו של רבי עקיבא, שהיה רועה צאן, והיה הולך עם תרמילו, כדי לומר, כמו שהוא התפרנס – כך גם אני אחיה ואתפרנס, על אף שהוא חסם בפני את הדרך לגינה.

4. תוס'. ותוספות בשם ה"ר יוסף.

ואילו רש"י בחולין קלא ב כתב שלא מצא מקרא מפורש שקנס עזרא, אבל יש "דוגמא" לדבר מהכתוב "והיה הכהן בן אהרן עם הלויים בעשר הלויים" – למדנו מכאן, שלא האמינום [ללויים] על נתינת תרומת מעשר מן המעשר לכהנים. ולכן לא היו חולקין להן מעשר בגורן אלא בפני הכהנים, ואז היו נוטלים מהם הכהנים את תרומת המעשר.

והקשו התוספות: לדעת רבי אלעזר בן עזריה, שלאחר קנס עזרא אין הלויים נוטלים כלל מעשר, אלא הכהנים בלבד, אם כן הרי אין זה

הלויים במעשר? (6)

פליגי בה רבי יונתן וסביא.

חד אמר: מפני שלא עלו יחד עם שאר בני גולת בכל בימי עזרא, ומתבאר בגמרא לקמן.

וחד אמר: כדי שיסמכו כהנים עליו [על המעשר] בימי טומאתן, שאסורים הם אז לאכול תרומה, ולפיכך ניתן להם המעשר.

ותמהינן: בשלמא למאן דאמר קנסו את הלויים מפני שלא עלו בימי עזרא, הרי ניחא דמשום הכי קנסינהו עזרא ללויים.

אלא למאן דאמר: כדי שיסמכו עליו כהנים בימי טומאתן — וכי משום שהכהנים צריכים את המעשר קנסינהו עזרא ללויים?!

אלא, חוזרת בה הגמרא, ומבאר ביאור אחר:

כולי עלמא — בין לרבי יונתן ובין לסביא

— טעם הקנסא ללויים שנטלו מהם את המעשר, הוא מפני שלא עלו בימי עזרא.

והבא, בהא קמיפלגי רבי יונתן וסביא:

מר סבר: קנסא שקנס עזרא, הוא לתת את המעשר, מלבד ללויים, גם לעניים. אבל כהנים עשירים — אינם נוטלים.

ומר סבר: הקנס הוא לתת את המעשר — מלבד ללויים — גם לכהנים בין עניים ובין עשירים, הואיל וכהנים בימי טומאתן עניים נינהו.

ותמהה הגמרא על הסובר קנסא לכהנים, מן המעשה הנזכר לעיל בגמרא, באותה גינה שהיה נוטל ממנה רבי אלעזר בן עזריה את המעשר:

בשלמא למאן דאמר: קנסא לעניים, משום הכי — כשהיה רבי אלעזר בן עזריה, שהיה כהן עשיר, נוטל מן המעשר — אהדריה רבי עקיבא לפתחא של הגינה ממנה היה נוטל את המעשר לבי קברי, כדי שלא יטול,

בהש"ס "בתר דקנסינהו עזרא".

ובמסכת סוטה תנן: יוחנן כהן גדול העביר [ביטל את] הודיית המעשר [וידוי מעשר]. ואמר: מפני שאין מפרישין אותו [מעשר ראשון] כתקנן, דרחמנא אמר יהבה ללויים [ליתנו ללויים], ואנן יהבינן לכהנים.

ובתוספות הקשו: למה העביר את וידוי המעשר לדעת רבי אלעזר בן עזריה, הסובר שמעיקר דין תורה יכול ליתנו לכהנים, ואין זה שלא כתקנן?!

ותירצו: מכל מקום, כיון שנצטוו לתתו אף ללויים "כי שכר הוא לכם חלף עבודתכם", הרי כשמפקיעין אותו מלויים לתת כולו לכהנים, אין

זה כמצותו.

ועיין בחזון איש כאן שביאר בהרחבה ענין זה, ואת שיטת הרמב"ם, וכיצד אנו נוהגים בזמן הזה, הן לענין נתינה והן לענין וידוי.

6. הקשה הריטב"א, כיון שלפי רבי עקיבא מעיקר דין תורה אין נותנין את המעשר אלא ללוי, האיך אפשר שיקנוס עזרא, והרי לא יצאו ידי נתינה כלל?!

ותירץ, כיון שענין זה ממונא הוא — הפקר בית דין הפקר! והוציאו רבנן למעשר מן הלויים והעמידוהו ברשות כהנים [או עניים, כדלקמן] ועשאו כשלוחים של לויים.

אהוא [סמוך לנהר ההולך למקום ששמו אהוא, מצודות]. ונחנה שם [והיינו חונים שם] ימים שלשה. ואבינה בעם [נתתי לבי להבין בעם אשר נקבצו עמי], ובכחנים. ומבני לוי — לא מצאתי שם.

הרי שכהנים עלו, ולויים לא עלו. (8)

אמר רב חסדא: בתחלה, קודם שנמנעו הלויים מלעלות, לא היו מעמידים שוטרים [רודים ונוגשים לקיים דברי השופטים] אלא מן הלויים, שנאמר "והשוטרים הלויים לפניכם".

אבל עכשיו — אין מעמידין שוטרים אלא מישראל. שנאמר "ושוטרים הרבים [היינו ישראל, שהם רבים מן הלויים] בראשיכם".

מתניתין:

משנה זו היא כדעת רבי מאיר, הסובר שמעשר ראשון אסור באכילה לזרים.

א. בת ישראל שניסת לכהן — תאכל בתרומה.

ואף אם מת בעלה הכהן, ויש לה הימנו בן — תאכל בתרומה בשביל הבן.

שנאמר "ויליד ביתו [של כהן] — הם יאכלו בלחמו". ודרשינן: "יאכילו בלחמו".

היות ולדעת רבי עקיבא, עשה רבי אלעזר בן עזריה שלא כדין.

אלא למאן דאמר שאחר קנס עזרא, ניתן המעשר לכהנים, ואפילו עשירים הם —

תיקשי, אמאי אהדריה רבי עקיבא לפתחא לבי קברי, והרי רבי עקיבא לאחר קנס עזרא היה!

ומשנינן: הכי קאמר ליה רבי עקיבא לרבי אלעזר בן עזריה:

אי דאתית בתורת קנסא [אם באת על המעשר מתורס קנס עזרא] אכן — אית לך, יש לך זכות במעשר!

ואולם, אי קאתית בתורת חלוקה, אם אתה בא עליו מעיקר הדין בתורת חלוקה — לית לך. (7)

נתבאר בגמרא לעיל בטעם קנס עזרא, שהוא משום שלא עלו הלויים בימיו:

ועתה מבארת הגמרא את המקור לכך שלא עלו הלויים:

ומנא לן דלא פליקו בימי עזרא [מהיכן אנו יודעים שלא עלו הלויים מבבל לארץ ישראל בימי עזרא]?

ומפרשינן: מהא דכתיב "ואקבצם [את העולים עם עזרא מבבל] אל הנהר הבא על

7. ומתוך שידע רבי עקיבא שמעיקר הדין עשה כן, לכן מנע ממנו לקחת את המעשר [אחרונים].

8. כתבו התוספות, באמת עלו לויים עמו, כמבואר במשנה ריש פרק עשרה יוחסין, וכן מבואר בכתוב "ויקומו ראשי האבות ליהודה ובנימין והלויים", אלא שהיו קצוצי בהונות —

שעמדו וקצצום כשאמר להם נבוכדנצר "שירו לנו משיר ציון", והם אמרו: "איך נשיר את שיר ה' על אדמת נכר" — ולא היו יכולים לשיר בכלי. ואף שעיקר שירה בפה — מכל מקום, איכא מצוה בכלים, ולפי שלא מצא שם ראויים לשיר, עמד וקנסם.

אך לא תאכל בתרומה בשביל בנה מכהן שעדיין קיים, כי הבן מן הלוי פוסלה.

ואם מת אף בנה מלוי — תאכל בתרומה מכח בנה שיש לה מכהן.

ואם מת אף בנה מכהן — לא תאכל לא בתרומה ולא במעשר, כי הרי בת ישראל היא.

ב. בת כהן שניסת לישראל — לא תאכל א-19 בתרומה, כי נישואיה לזר, פוסלין אותה מלאכול בתרומת בית אביה.

ואף אם מת בעלה הישראל, ויש לה הימנו בן — לא תאכל בתרומה, כי הבן שיש לה מישראל, פוסלה מתרומת בית אביה.

חזרה, וניסת ללוי — תאכל במעשר משום בעלה. ואין הבן שיש לה מן הישראל, שנשאה תחילה, פוסלה מן המעשר.

אך בתרומת בית אביה אינה אוכלת, בגלל הבן שיש לה מישראל, ועוד נוסף לה פסול משום נישואיה ללוי.

ואף אם מת הלוי, ויש לה הימנו בן — תאכל במעשר בשביל בנה מלוי.

ואם חזרה וניסת ללוי [שהוא נחשב כזר לגבי תרומה], ובנה מן הכהן עדיין קיים — הרי זו תאכל רק במעשר, בשביל בעלה.

אבל בתרומה, לא תאכל. כי מאחר שניסת לזר, חזרה ונעשית זרה, ואינה אוכלת בשביל בנה מכהן.

ואף אם מת בעלה הלוי ויש לה הימנו בן — תאכל במעשר בשביל בנה מלוי. (9) (10)

ואם חזרה, זו שיש לה בן מן הכהן ובן מן הלוי, וניסת לישראל — לא תאכל לא בתרומה ולא במעשר.

כי נישואיה לזר, פוסלין אותה מן התרומה ומן המעשר שיש לה לאכול בשביל בניה.

ואם מת בעלה הזר ויש לה הימנו בן — לא תאכל לא בתרומה ולא במעשר גם אחר מיתתו.

כי הבן שיש לה מישראל פוסלה מלאכול בתרומה בשביל בנה שיש לה מכהן, ופוסלה מלאכול במעשר בשביל בנה שיש לה מהלוי.

ואם אחר כך מת בנה מישראל, ובנה מן הלוי עדיין קיים — תאכל במעשר בשביל בנה מלוי.

9. אבל בתרומה, לא תאכל בשביל בנה שיש לה מכהן, כי בנה מן הלוי הרי הוא פוסלה מלאכול בתרומה בשביל בנה מכהן.

ולכן, כמו בת כהן שיש זרע מישראל, שאיננה חוזרת לאכול בתרומת בית אביה, כך גם בת ישראל האוכלת בשביל בנה כהן, ומת, שחוזרת ואוכלת בשביל בנה.

10. ביאר רש"י: שהרי יש לה זרע מן הזר [הלוי]. וכתוב "ובת כהן כי תהיה אלמנה וגרושה, וזרע אין לה, ושבה אל בית אביה".

ואף על גב שהפסוק הזה בכת כהן כתיב, לאכול בתרומה בשביל בנה מהכהן.